

Flídrová, Helena

[Stěpanova, Ludmila. Современный русский язык: праздник вербальной свободы]

Opera Slavica. 2013, vol. 23, iss. 2, pp. 53-56

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127270>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

языковой основе. В работе установлены механизмы появления соматизмов, а также определена регулярность их возникновения.

В книге рассмотрены не только соответствия фразеологических единиц в семантическом плане, но и в структурном, т. е. М. Горды подвергает глубокому анализу модели образования устойчивых сочетаний в русском и польском языках.

Известно, что фразеологические единицы всегда были трудны для перевода, и монография М. Горды во многом облегчит труд переводчиков.

Думается, что эта книга – *первая ласточка* в изучении соматизмов – послужит сравнительному анализу устойчивых сочетаний других славянских (и неславянских) языков. Не случаен и тот факт, что рецензия на книгу была написана главным Председателем Фразеологической комиссии при Международном комитете славистов, доктором филологических наук, профессором кафедры славянской филологии Санкт-Петербургского государственного университета Валерием Михайловичем Мокиенко.

Нельзя не согласиться с профессором В. М. Мокиенко в том, что «книга М. Горды является основательным исследованием фразеологии двух славянских языков, раскрывающим закономерности семантики и структуры значимого фрагмента картины мира в их зеркале».

Монография М. Горды имеет высокую научную и практическую значимость. Материалы работы могут быть использованы не только лингвистами, изучающими русский и польский языки, но и в прикладных целях педагогами, этнографами, литературоведами и журналистами.

Михаил Грачев

Stěpanova, L.: Современный русский язык: праздник вербальной свободы. Současný ruský jazyk: triumf verbální svobody. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Olomouc 2011, 190 s. ISBN 978-80-244-2953-3.

Tento poutavý titul patří rusky psané knize olomoucké slavistky Ludmily Stěpanové. Jak vyplývá již z názvu, je v ní zachycen stav ruštiny posledních desetiletí, období, v němž je v jazyce vše dovoleno. Jakožto rodilé Rusce žijící přes dvacet let v českém prostředí a přitom udržující neustálý kontakt se současným Ruskem se autorce takové téma přímo nabízelo, navíc s přihlédnutím k tomu, že česká rusistická odborná veřejnost již dlouho volá po aktuálních informacích o současném stavu ruštiny i nejnovější lingvistické literatuře. To se L. Stěpanova ve své knize snaží splnit. Zobecňuje poznatky ruských publikací posledních let, svůj výklad záměrně prokládá četnými citacemi z nich, k mnohým faktům zaujímá vlastní stanoviska, uvádí řadu příkladů.

Kromě prvních a posledních kapitoly je obsah knihy rozčleněn podle hlavních procesů probíhajících v současné ruštině.

V úvodní kapitole „Современный русский язык“ (s. 5–20) autorka nejprve komentuje různé názory na stav současné ruštiny na základě nejnovějších prací z konce 20. stol. a počátku 21. století, poté se konkrétně zaměřuje na fonetické a gramatické změny, kde konstatuje převažující tendenci k variantnosti. V akcentologii se uvádějí přízvukové varianty zejména u substantiv, a to jak přejatých, tak původně ruských (např. *йоуууу*,

рыбарь), v oblasti pravopisu jsou to možnosti různého psaní (např. *до свидания* i *до свиданья*, *мини-юбка* i *миниюбка*), zejména v reklamách jsou pak módní pojmenování s elementy staré ortografie (např. *Петр Великий*). Dále je pozornost zaměřena na nejtypičtější změny v morfologii. Jedná se např. o tendenci k nesklonnosti, a to stále častěji také u číslovek, nebo o kolísání v rodu substantiv, včetně již povoleného užívání substantiva *кофе* jako neutra, což podle autorčina názoru pouze potvrdilo běžnou praxi, a některé další změny. Škoda, že zde není zmínka také aspoň o některých nových procesech v současné ruské syntaxi. Gramatické změny však nebyly autorčím záměrem, jádro knihy spočívá v současném dění v lexikologii a frazeologii.

Druhá kapitola „*Интернационализация языка*“ (s. 21–39) je věnována zejména expanzi amerikanismů do ruštiny. Ty často zaměňují již dávno přejatá slova francouzská nebo německá, např. *инструктаж – брифинг, бутерброд – сэндвич, лозунг – слоган* aj. Jsou jmenovány také komunikační sféry, jichž se přejímaná slova nejvíce týkají. Autorka rovněž vysvětluje příčiny přejímání některých slov, např. jejich mnohdy určitou odlišnost v sémantice oproti anglickému originálu, příp. jejich užití v odborném stylu jako termínů na rozdíl od jejich ruských ekvivalentů aj. Není zde opomenuta ani frazeologie, (jíž bývá při sledování přejímání cizích slov věnováno málo pozornosti), kdy anglicismy/amerikanismy ovlivňují internacionální jádro frazeologie, které se rozšiřuje o četné frazeologické kalky, jako např. *промывание мозгов, заметить под ковер, скелет в шкафу* aj. V této části lze mít snad námitku pouze proti tvrzení, že dávno známý český frazeologismus *dělat něco na kolenně* patří k frazeologickým neologismům, což autorka zdůvodňuje tím, že je poprvé zaznamenán až v r. 1994 (ve Slovníku české frazeologie a idiomatiky).

Mnoho kalkovaných obrátů lze pozorovat i v oblasti ruské etikety, a to zejména pod vlivem amerických rozhlasových nebo televizních programů, např. *Оставайтесь с нами! Берегите себя!*. Anglické *bye-bye* ovlivnilo rovněž ruský pozdrav na rozloučenou, takže vzniklo *покапока!*, v rychlé a zkrácené verzi pak zkomolené *пкакка!*. Ruské etikety se týká také soudobé vynechávání jména po otci.

Třetí kapitola má název *Ревитализация забытых слов и неологизация словарного состава* (s. 40–75). Jedná se jednak o původně ruská slova, která se vrátila do aktivní slovní zásoby, jednak o ruské sémantické neologismy, včetně nových frazeologismů. Přínosné pro rusisty – nerodilé mluvčí je mimo jiné vysvětlení rozdílu mezi adjektivy *русский* a *российский* s příklady jejich užití. Podobně jako slova *российский*, *Россия*, *россияне* se vrací také starší názvy z administrativy (*чиновник, губернатор*), dále konfesio-nální výrazy nebo biblické výrazy, včetně biblických frazeologismů. Vše je doloženo řadou příkladů.

Zajímavá a cenná pro praxi je také část o sémantických neologismech. Jde o různé změny obsahové náplně slov, tj. o rozšíření nebo zúžení, příp. vzniku nového významu, takže vznikají nová homonyma. Týká se to např. slova *совок*, jehož původní význam je *lopátka*, ale současně znamená hanlivé označení jak pro Sovětský svaz, tak pro sovětského člověka se všemi jeho nedostatky. Podobně se rozšířil i význam mnohých adjektiv (např. *культурный*).

Velmi užitečné jsou rovněž údaje o současném oslovení, v jehož různých možnostech se také odrážejí všechny uváděné procesy v ruštině počátku 21. století. Kromě běžného oficiálního oslovení (*господин, госпожа, дамы и господа*) nebo oslovení ve sféře obsluhy (*девушка, молодой человек*) se nově objevují oslovení neznámých lidí na ulici *мужчина, женщина* i hovorová, familiární oslovení se sufixem *-ан* (*Вован, Колян*), která

mohou u apelativ v žargonu nabýt až obhroublého odstínu (např. *братан, друган*). Čtenář snad může postrádat pouze informaci, nakolik a v jakém kontextu je ještě použitelné oslovení *товарищ*, příp. zda je stále běžné *гражданин/гражданка*.

V obsáhlé čtvrté kapitole *Жаргонизация языка* (s. 76–113) autorka ukazuje, jak stoupá užívání hovorových a žargonových slov, která se aktivizují a dostávají z periferie do centra jazykového systému. V úvodu upozorňuje na nedořešenost vymezení termínů *арго, жаргон, сленг* v současné ruské lingvistice, což se ovšem netýká jenom ruštiny vzhledem k blízkosti těchto sociolektů. Dále jsou uváděny příklady slangu různých věkových skupin mládeže, do něhož stále důrazněji proniká žargon uživatelů počítačů. Zajímavý je výklad o fungování žargonismů v běžně mluveném jazyce, kde autorka současně vysvětluje, jak se postupně rozvíjel význam a měnila stylistická charakteristika některých módních slov, která mají původ v žargonu, jako např. *беспредел, тусовка, разборка* aj. Žargonového původu jsou rovněž nyní často užívaná významově prázdná slova, např. *чисто, конкретно, типа, в натуре* apod. Vše je bohatě ilustrováno příklady zejména z moderní beletrie (D. Doncovová, B. Akunin).

Pátá kapitola má název „*Карнавализация языка*“ (s. 114–138). Termín „карнавализация“ poprvé užil literární vědec M. M. Bachtin, který jím označoval přeměňování smyslu binárního opozic, šlo o jakési transponování karnevalové maskarády do jazyka literatury. V lingvistice je tak označována současná jazyková situace, kdy společnost reaguje na přelom v dosavadním běžném životě, což vede ke směšování tragického s komickým, smysluplného s nesmyslným i k využívání jazykových her, tj. uvědomělého a úmyslného pohrávání si se slovy i s jejich grafikou za účelem vytvoření efektu překvapení, čímž je dosaženo expresivnosti. To je v poslední době časté zejména v novinových textech a v reklamách, např. *слабость силы, слабый пол слаб, ПИВО ТОРНАДО!* aj.

Zvláštní pozornost je věnována internetovému slangu, jehož reprezentantem je zejména tzv. „жаргон падонков“ neboli „подонков“, tj. deklasovaných elementů společnosti, jedná se o tzv. „албанский“, příp. „олбанский“ jazyk, pro který je příznačné úmyslné narušování pravopisných norem, včetně různých variant psaní, zejména fonetických, časté užívání vulgarismů a svérázných jazykových klišé.

Jazyková hra se projevuje rovněž v paremiologii, a to v obměnách přísloví za účelem narušení tradičního stereotypu. Vznikají tak „антипословицы“ vyvolávající komický efekt. Sr. např. kontaminaci dvou přísloví, např. *Любишь кататься – имей сто рублей* (*Любишь кататься – люби и саночки возить + Не имей сто рублей, а имей сто друзей*), nebo různé obměny jednoho přísloví, např. *Дальше едешь – дальше будешь/тише будешь. За одним зайцем погонисься, двух уже не поймаешь.* aj.

V poslední, šesté kapitole „*Русско-чешская неология и перевод*“ (s. 139–169) L. Stěpanova nejprve seznamuje se současným stavem rusko-české lexikografie a zároveň informuje o novém rusko-českém slovníku současných ruských neologismů jak v lexiku, tak ve frazeologii (uvádí z tohoto slovníku řadu příkladů), který vznikl (z její iniciativy) na katedře slavistiky FF UP a je přístupný v elektronické podobě na stránkách této katedry. Dále je pozornost věnována různým úskalím pro překladatele při převodu do češtiny nejen současných ruských substANDARDNÍCH slov nebo nejrůznějších slovních hříček, ale také mnohých ruských reálií a zejména pak aluzí, nepřímých odkazů k literárnímu, kulturně-historickému nebo politickému kontextu. Na konkrétních rusko-českých příkladech ze současné beletrie jsou v knize demonstrovány a komentovány jak úspěšné překlady těchto problematických míst, tak také časté překlady chybné. Ve stručném závěru této poslední

kapitoly autorka porovnává současnou ruskou a českou jazykovou situaci¹ a výklad uzavírá optimistickou vizí zdařilého, adekvátního překladu současné ruské literatury do češtiny.

Monografie Ludmily Stěpanové je velmi kvalitním přínosem k obohacení znalostí ruské lexikologie a frazeologie i translatologické praxe, a to nejen pro českou rusistiku. Tím, že je psána rusky, stoupla její informativní hodnota, takže může být využívána i zahraničními rusisty. Přináší cenný, obtížně dostupný jazykový materiál – aktuální lexikální a frazeologické neologismy, jejichž význam autorka fundovaně a přitom srozumitelně vysvětluje. Veškerý výklad je bohatě provázen příklady jak z moderní ruské beletrie, tak ze současného tisku, což zároveň zvyšuje čtivost knihy. Jedná se bezesporu o zdařilé dílo, které bude jistě příznivě přijato širokou slavistickou obcí.

Helena Flídrová

Алефиренко, Н. Ф. – Корина, Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Univerzita Konstantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra 2011. 216 str. ISBN 987-80-8094-987-7.

Тема научной монографии Н. Ф. Алефиренко и Н. Б. Кориной «Проблемы когнитивной лингвистики» является весьма актуальной как с академической, так и с практической точки зрения, так как проблемы взаимоотношений языка, мышления и сознания находятся в центре внимания не только когнитивной лингвистики, но и других наук на протяжении многих лет.

Когнитивная лингвистика – наука сравнительно молодая, ее становление принято относить ко второй половине 70-х годов XX столетия. Ее также называют *когнитивной грамматикой* (термин был впервые представлен в статье Дж. Лакоффа и Г. Томпсона «Представляем когнитивную грамматику»), а в России часто используют термин *когнитивная семантика*. В центре внимания когнитивной лингвистики находятся проблемы соотношения языка и сознания, роль языка в концептуализации и категоризации мира.

Основой когнитивной лингвистики можно считать труды В. фон Гумбольдта о народном духе. Его концепцию развивает А. А. Потебня, который анализирует закономерности формирования языка и его влияние на духовную деятельность человека. Еще более четко очерчивает предмет когнитивной лингвистики выдающийся польский и русский ученый И. А. Бодуэн де Куртенэ. В своих работах он утверждает, что изучение языкового мышления – это путь к познанию внутреннего мира человека, к оценке различных явлений действительности.

---

¹ Zde bychom chtěli upozornit na nejnovější práci M. Komárka „Dějiny českého jazyka“ (editor O. Bláha. Host, Brno 2012, 276 s.), kde se v kapitole o češtině po r. 1989 potvrzují i pro češtinu jazykové procesy uváděné v recenzované knize, třebaže v mnohem menší míře. Stejně tak v češtině sílí funkční zatížení mluveného jazyka, a to zejména pod vlivem médií a nových komunikačních technologií, takže lze hovořit, jak M. Komárek výstižně říká, o „psané mluvenosti“ či „mluvené psanosti“.